

ВИЗНАННЯ ПРАВА ЯК СПОСІБ ЗАХИСТУ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ

Визнання права як спосіб захисту цивільних прав встановлений як загальний спосіб захисту у статті 16 ЦК України. Хоча є він загальним способом, але легально визначення такого способу захисту цивільне законодавство не надає.

Найчастіше визнання права застосовується в порядку визнання речових прав, наприклад при визнанні права на частину спадкового майна при спадкуванні.

Але вказаний спосіб захисту є загальним для інших способів засобів захисту цивільних прав, для таких як: визнання правочину недійсним, відновлення становища що існувало раніше та інші.

Захист цивільних прав представляє собою систему заходів примусового характеру, що спрямовану на те, щоб допомогти поновленню порушеного права, оспорюваних та порушених прав. А метою позову про визнання права є відновлення порушеного права, або права, яке оспорюється.

Визнання права – це такий спосіб захисту, який застосовується у випадку спору між суб'єктами цивільного права з приводу наявності чи відсутності правовідносин між ними, і відповідного суб'єктивного права чи обов'язку між ними. Цей спосіб захисту застосовується не тільки у разі спору між сторонами, але також у разі, коли фактичний стан не визначений (наприклад, коли визнають особу безвісно відсутньою, або померлою, або у разі обмеження особи у дієздатності. Слід звернути увагу, що на практиці вказаний спосіб захисту застосовується не тільки шляхом подання позову про визнання відсутності чи наявності певного права. Але такий позов часто поєднується із вимогою про присудження підстави наявності чи відсутності прав і обов'язків.

Наприклад, у справі № 561/921/21 Зарічненський районний суд Рівненської області розглядав питання про визнання права. У цій справі позивачка покликається на те, що вона разом із своєю сім'єю із 1974 року по даний час відкрито та безперервно володіє і користується квартирою. Зазначену квартиру вона отримала для проживання

як вчитель восьмилітньої школи. Будинок пона той час рахувався за органами освіти та квартири у ньому видавалися вчителям. При цьому документи, які стали підставою для вселення, не збереглися.

Разом з тим право власності на спірну квартиру ні за ким не зареєстровано, власник зазначеного об'єкту нерухомості не відомий. Крім того, на балансі відділу освіти Зарічненської райдержадміністрації, Вичівської сільської ради та Зарічненської селищної ради Рівненської області вказаний будинок не перебуває, що позбавляє її можливості оформити право власності на вказану квартиру у порядку приватизації. І суд по даній справі вирішив визнати право власності на квартиру за набувальною давністю. [1]

Крім того позов про визнання права застосовується у різних сферах юриспруденції: при захисті речових прав, спадкових відносинах, часто використовується у визнанні права у відносинах інтелектуальної власності. Значну роль відіграє визнання права при розгляді питання про право встановлення права власності на недобудовану споруду.

Згідно зі ст. 124 Конституції України юрисдикція суду поширюється на всі правовідносини, які виникають в державі. Ст. 55 Конституції України гарантує судовий захист прав і свобод людини і громадянина, навіть якщо у нормах не зазначена пряма вказівка про це (ст. 8 Конституції). Тобто, у будь-якому випадку особа, якщо вважає, що її право порушене, може звернутися до суду за захистом свого права. Відповідно до ст. 64 Конституції України таке право не підлягає обмеженню навіть в умовах воєнного стану. Також право на захист деталізований ст. 16 ЦК України, і якій перелічені способи захисту цивільних прав, а також зазначено, що суд може застосовувати також і інші способи захисту цивільних прав, які не передбачені цим переліком ст. 16.

Але суд може відмовити у застосуванні заходів захисту, передбачених ст. 16 ЦК України. Це відбувається, якщо сторона, що звертається за захистом до суду, зловживає своїм правом: посягає на права інших осіб, моральні засади суспільства, завдає шкоди навколишньому середовищу, культурній та історичній спадщині, використання права з метою неправомірного обмеження конкуренції, недобросовісна конкуренція, зловживання монопольним становищем та інші форми зловживанням правом.

І хоча законом, у ст. 55 Конституції України вказано, що кожен має право будь-якими засобами захищати свої права і свободи від пору-

шень і протиправних посягань, у тому числі здійснюючи самозахист, слід відзначити, що за судовим захистом зберігається певний пріоритет. Завданням суду є вирішення суперечок між учасниками цивільних правовідносин. Суд, задовольняючи позов про визнання права, своєю владою підтверджує наявність певних відносин між сторонами, а також наявність у позивача певного суб'єктивного права.

Так, при легалізації самочинного будівництва необхідно звернутись до відповідних компетентних органів державної влади, які визначають чи є наявне порушення права. В даному випадку і державні органи і суд вирішує питання визнання права власності на самочинне будівництво.

У п. 12 постанови Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 30 березня 2012 р. № 6 «Про практику застосування судами ст. 376 Цивільного кодексу України (про правовий режим самочинного будівництва)» роз'яснено, що у справах, пов'язаних із самочинним будівництвом нерухомого майна, суди мають враховувати, що за загальним правилом особа, яка здійснила або здійснює таке будівництво, не набуває права власності на нього.

Згідно з ч. 2 ст. 331 ЦК України, право власності на новостворене нерухоме майно (житлові будинки, будівлі, споруди тощо) виникає з моменту завершення будівництва (створення майна). Якщо договором або законом передбачено прийняття нерухомого майна в експлуатацію, право власності виникає з моменту його прийняття в експлуатації.

Ч. 5, 8 ст. 39 Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності» встановлено, що датою прийняття в експлуатацію закінченого будівництвом об'єкта є дата реєстрації декларації про готовність об'єкта до експлуатації або видачі сертифіката. Експлуатація закінчених будівництвом об'єктів, не прийнятих (якщо таке прийняття передбачене законодавством) в експлуатацію, забороняється.

Звернення до суду з позовом про визнання права власності на самочинне будівництво має здійснюватися за наявності даних про те, що це питання було предметом розгляду компетентного державного органу, рішення якого чи його відсутність дають підстави вважати про наявність спору про право. [2]

У справі № 308/5988/17 (постанова КЦС ВС від 18.02.2019 р.), суд постановляє наступне: «відповідно до ч. 1, 2 ст. 331 ЦК України, пра-

во власності на нову річ, яка виготовлена (створена) особою, набувається нею, якщо інше не встановлено договором або законом. Особа, яка виготовила (створила) річ зі своїх матеріалів на підставі договору, є власником цієї речі. Право власності на новостворене нерухоме майно (житлові будинки, будівлі, споруди тощо) виникає з моменту завершення будівництва (створення майна). Якщо договором або законом передбачено прийняття нерухомого майна в експлуатацію, право власності виникає з моменту його прийняття в експлуатацію. Якщо право власності на нерухоме майно відповідно до закону підлягає державній реєстрації, воно виникає з моменту державної реєстрації.

Положення ч. 2 ст. 331 ЦК України слід розуміти у системному зв'язку з положеннями ст. 182 ЦК України щодо державної реєстрації права власності та інших речових прав на нерухомі речі, яка не передбачає жодних винятків. Як правило, усі об'єкти нерухомого майна в силу своєї специфіки після завершення будівництва підлягають прийняттю в експлуатацію та державній реєстрації.

Таким чином, визнання права є способом захисту цивільних прав, що реалізується тільки в юрисдикційній судовій формі захисту.

При розгляді такого способу захисту як визнання права виникає питання про його співвідношення із категорією присудження права.

Визнання права, якщо воно спрямоване на відновлення порушеного права, буде надавати уповноваженій особі певний правовий результат. Це відповідає принципу диспозитивності цивільного права, коли саме зацікавленій особі належить право вибору способу захисту порушеного права.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Каталог судових рішень України. URL:<https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/103218251>.
2. Алгоритм дій при узаконенні самочинного будівництва. URL:<https://yur-gazeta.com/publications/practice/neruhomist-ta-budivnictvo/algoritm-diy-pri-uzakonenni-samochinnogo-budivnictva.html>